

Algemeen

Reactie van André Krom op de reactie van Gert van Dijk

Dag Gert,
Bedankt voor je reactie op mijn stukje in het vorige nummer van deze nieuwsbrief. Ik vergelijk daarin twee visies op vrijwillige orgaandonatie, toegespitst op de vraag of betaling orgaandonatie onvrijwillig kan maken. Voordat ik op je reactie inga, probeer ik eerst kort mijn uitgangspunt nog eens te verwoorden.

Uitgangspunten

De twee visies kun je illustreren met twee vragen: (i) heeft de donor een redelijke keuze?; en (ii) mogen we hem geld bieden voor een orgaan? Voor visie 1 is alleen vraag (i) relevant. Of de donatie vrijwillig is, hangt dan af van het aantal keuzeopties, hoe aantrekkelijk die opties zijn en onder hoeveel druk de donor moet beslissen. Visie 1 kijkt dus naar de *structuur* van keuzesituaties. Voor visie 2 is óók relevant hoe een keuzesituatie *tot stand komt*. Volgens deze visie moeten we vraag (i) en (ii) apart beantwoorden en bepalen ze samen of een handeling vrijwillig is.

Mijn punt

We zijn het erover eens dat betaling niet de enige mogelijke bedreiging is van vrijwillige donatie. En inderdaad, dat betaling donatie onvrijwillig kan maken, pleit niet tegen *betaling*, maar alleen tegen onvrijwillige donaties. Mijn punt was (en is) dat jullie in het RVZ rapport vooral volgens het model van visie 1 over vrijwilligheid spreken. Je kunt dan, in termen van vrijwilligheid, geen onderscheid maken tussen betaalde en onbetaalde donatie, *zodra* de structuur van deze keuzesituaties gelijk is. Vandaar dat ik zei: "Staan we het een toe, dan ook het ander, en andersom". Dat zeggen jullie inderdaad nergens expliciet.

Met behulp van visie 2 wilde ik laten zien dat je ook in termen van *vrijwilligheid* onderscheid kunt maken tussen betaalde en onbetaalde donatie – zelfs als de donoren even weinig opties hebben, die even onaantrekkelijk zijn, en beide donoren onder grote druk moeten beslissen. Bijvoorbeeld: als we het aanvaardbaar vinden dat mensen een orgaan doneren aan een ernstig zieke naaste, maar het onaanvaardbaar vinden om straatarme mensen geld te bieden in ruil voor een deel van hun lichaam. Omdat het antwoord op vraag (i) in beide gevallen 'nee' is, maar bij

vraag (ii) respectievelijk 'ja' en 'nee', kunnen we concluderen dat de onbetaalde donatie vrijwillig is, maar de betaalde donatie *onvrijwillig*.

De twee voorbeelden

Zo kunnen we naar mijn idee ook je twee voorbeelden analyseren, dat bij levende donatie soms een 'vrijwilliger' wordt aangewezen; en dat we soldaten ook gevarengeld betalen ("dus waarom krijgen levende donoren alleen een treinkaartje naar het ziekenhuis?").¹ Bij het eerste voorbeeld schuilt het probleem denk ik deels in vraag (ii); niemand heeft het recht om een ander als donor aan te wijzen. Wat betreft het hebben van een redelijke keuze, vraag (i), is er denk ik wel verschil tussen gevarengeld voor soldaten en orgaanverkoop uit armoede. Over dat laatste ging mijn vorige stuk. Ik kom zo terug op jullie uiteindelijke voorstel.

Een reden waarom we donatie aan een ernstig zieke naaste aanvaardbaar vinden, kan zijn dat de donor een bijzondere verantwoordelijkheid heeft voor de ontvanger (zoals bij partners). Een reden waarom we het onaanvaardbaar vinden om straatarme mensen geld te geven voor een orgaan, kan zijn dat we het *onrechtvaardig* vinden. Maar, een verbod instellen zonder iets te doen om hun situatie te verbeteren zou inconsistent zijn. Zeker als we het verbod motiveren met het oog op zijn belangen, en de straatarme vervolgens 'van de regen in de drup' helpen. Daarom stelde ik twee dingen: a) als we ons verantwoordelijk voor hem voelen, zijn er meer manieren om te helpen dan door een orgaan van hem te kopen; en b) als we ons *niet* verantwoordelijk voelen, op grond waarvan kunnen we orgaanhandel dan precies afwijzen?

Twee vragen

Dat brengt me bij het punt dat jullie orgaanhandel afwijzen omdat het onjuist is dat arme mensen daarmee hun positie kunnen verbeteren. Dat had ik eerder niet zo begrepen. Ik blijf dan wel met twee vragen zitten, die ermee samenhangen dat jullie voorstel – een gratis zorgverzekering voor levende donoren – er ook op gericht is om "de negatieve kanten van de zwarte markt in organen te vermijden of te verminderen". Ik neem even van je aan dat het voorstel voorkomt dat "mensen uit armoede zullen doneren". Mijn

eerste vraag is dan: Als “de Filippijnse man” een minder ingrijpende manier zou kennen om aan geld te komen, zou hij dan niet al eerder daarvoor hebben gekozen? Als er geen betere optie beschikbaar is, dreigt hij alsnog ‘van de regen in de drup’ te komen. Dat brengt me bij mijn tweede vraag, dezelfde die je mij stelde: *wat moeten we dan tegen hem zeggen?*

Als we ons zijn lot aantrekken, kunnen we tegen hem zeggen: “We helpen je, maar je hoeft daarvoor geen orgaan terug te geven”. Als we dat niet zeggen, maar wel een systeem optuigen waarin hij feitelijk als donor wordt uitgesloten, dan leidt het systeem tot eenzijdige winst: wij verkrijgen meer organen, maar aan de andere kant neemt de ellende mogelijk alleen maar toe. De grote vraag is wat we precies waar voor over hebben (en voor *wie*). Het is zonder meer belangrijk dat er voldoende donororganen beschikbaar zijn. Ook hier sterven mensen; niet van de honger, maar omdat ze veel te lang op de wachtlijst voor een orgaantransplantatie staan.

Een alternatief

Voor wie *daarom* de weg van gereguleerde betaling wil inslaan, is wellicht nog een alter-

natief denkbaar voor orgaanhandel als ontwikkelingshulp. In plaats van levende donoren vrij te stellen van hun zorgpremie, investeren we dat geld in het wereldwijd garanderen van veilige en vrijwillige donatie. (Na aftrek van alle kosten van de donor.) Eén postmortale donor kan vaak meerdere levens redden. Kan iets soortgelijks voor levende donatie gelden?

Bij elk nieuw plan op dit gebied is onzeker hoe het in de praktijk uit zal pakken, en of we het over de ethische kwesties eens kunnen worden. Het is uiterst moeilijke en gevoelige materie. Ik kijk daarom met belangstelling uit naar het Masterplan Orgaandonatie dat dit voorjaar zal verschijnen; een integraal plan om de wachtlijsten terug te dringen.

Met vriendelijke groet,
André

André Krom werkt bij het Ethiek Instituut van de Universiteit Utrecht

¹ N.B. Het zou inderdaad vreemd zijn als soldaten “hun eigen geweer moesten kopen”, maar ik begrijp niet waarom daar meer uit zou volgen dan het adequaat compenseren van de kosten voor de donor.